

Jan Pryszynt

Pokuta chryścijańska według Konstytucji "Paenitemini"

Collectanea Theologica 37/1, 113-123

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JAN PRYSZMONT, WARSZAWA

POKUTA CHRZEŚCIJAŃSKA WEDŁUG KONSTYTUCJI „PAENITEMINI”

Zagadnienie pokuty ma bliski związek z Soborem Watykańskim Drugim. Już w bulli „*Humanae salutis*” z 25 grudnia 1961 papież Jan XXIII ogłaszając zwołanie soboru, zwracał się do wiernych z apelem o wspartą „dobrowolnym umartwieniem ciała”¹ modlitwę w jego intencji. Niedługo przed rozpoczęciem soboru, 1 lipca 1962, ogłasza encyklikę „*Paenitentiam agere*”, która obok wykładu o pokucie, zawiera wezwanie do wiernych całego świata, by przez pokutę starali się zapewnić owocność przyszłym obradom². W obradach i uchwałach soboru zagadnienie pokuty znalazło należne mu miejsce, o czym świadczą dokumenty soborowe podkreślające potrzebę pokuty i jej znaczenie dla odnowy życia chrześcijańskiego.³

17 lutego 1966, już po zakończeniu soboru, papież Paweł VI ogłosił Konstytucję Apostolską „*Paenitemini*” poświęconą w całości pokucie. Konstytucja ta nie jest wprawdzie dokumentem soborowym, lecz ma z nim bardzo ścisły związek. Na jej treść wpłynęły bowiem zarówno dezyderaty zgłaszane na sobór, jak i zasiępane w czasie jego trwania opinie przewodniczących Episkopatów Krajowych na temat nowej dyscypliny pokutnej⁴. Wykład doktryny którą daje Konstytucja, opiera się zresztą ściśle o uchwały soborowe. Świadczą o tym chociażby odwołania się do dokumentów soborowych i zaczerpnięte z nich liczne przypisy. Na ich podstawie można stwierdzić, że treść Konstytucji całkowicie wypływa z ducha uchwał soborowych, jest w stosunku do nich jakby dokumentem

¹ AAS LIV (1962) 12.

² Por. AAS LIV (1962) 481—491.

Papież zresztą zaznacza, że wzywając wiernych do pokuty w intencji Soboru, idzie w ślad swych poprzedników, którzy już z podobnym apelem się zwrócili: m. i. Inocenty III przed soborem IV Laterańskim, Grzegorz X przed II Liońskim, Pius IX przed I Watykańskim¹ (por. s. 485 n.)

³ Por. m. i.: *Konstytucja o św. Liturgii*, nn. 9, 12, 104, 105, 107, 110; *Konstytucja dogm. o Kościele*, nn. 5, 7, 8, 11; *Konstytucja past. o Kościele w świecie współczesnym*, n. 37; *Dekret o ekumenizmie*, nn. 4, 6; *Dekret o formacji kapłańskiej*, n. 2; *Dekret o apostołstwie świeckich*, n. 1; *Dekret o działalności misyjnej Kościoła*, n. 36; *Dekret o postudze i życiu kapłanów*, nn. 5, 16.

⁴ Por. Przemówienie Pawła VI. z dnia 21.X.1965 do przewodniczących Episkopatów Krajowych na naradzie poświęconej nowej dyscyplinie pokutnej, AAS LVII (1959) 917 n.; por. także: List pasterski Ks. Biskupów polskich do duchowieństwa i wiernych w sprawie zmian w przepisach kościelnych dotyczących postu, Warsz. Arch. Wiad. XXIX (1967) z. 1—2, 2 n.

wykonawczym, ma bowiem realizować je na ważnym odcinku życia chrześcijańskiego w duchu jego odnowy.

W Konstytucji „*Paenitemini*” papież podał nowe przepisy dotyczące postu. Znaczenie tego dokumentu wykracza jednak poza akt promulgacji prawa, gdyż zawiera zasadniczy wykład doktrynalny o pokucie chrześcijańskiej, tym donioślejszy, że dostosowany do doby współczesnej. Ponieważ zaś artykuły, które ukazały się na ten temat uwzględniają raczej przepisy o poście, rzeczą wskazaną będzie zająć się w większej mierze zagadnieniem samej pokuty w ujęciu Konstytucji „*Paenitemini*”: jej obowiązku i istoty, następnie form i praktyk, wreszcie niektórymi aspektami nowych przepisów postnych.

1. OBOWIĄZEK I ISTOTA POKUTY

Podstawową tezę Konstytucji stanowi wyraźnie sformułowanie i kilkakrotnie powtórzone twierdzenie, że pokuta obowiązuje ludzi mocą prawa Bożego, zarówno naturalnego jak pozytywnego⁵. Obowiązek pokuty wynikający z prawa naturalnego potwierdza ogólne przekonanie wszystkich niemal ludzi na świecie. Wyrazem jego jest „zmysł religijny”, który cechował życie ludów starożytnych. Potwierdzają go także wyższe formy wierzeń, istniejące w religiach bardziej rozwiniętych, zwłaszcza w buddyzmie i mahometanizmie.⁶

Daleko dobitniej podstawowy obowiązek pokuty i jej głęboki charakter religijny ukazują jednak księgi Starego Testamentu. Wynika to chociażby z pobudek, dla których najczęściej podejmowano pokutę, a więc: aby zadośćuczynić za grzechy, aby błagać o pomoc w przewyciężeniu trudności, lub aby odwrócić nieszczęście. Zewnętrzne praktyki pokutne łączyły się zwykle z nawróceniem się do Boga, pragnieniem stałej z Nim łączności i jednoczesnym zerwaniem z grzechem. Można powiedzieć, że już w pokucie Starego Testamentu doszedł do głosu charakter wewnętrzny, że oznaczała ona przemianę serca z miłości ku Bogu, ogólnym zaś jej celem była raczej chwała Boga, niż sprawy ludzkie. Istnieją też w Starym Testamencie przykłady świadczące, że pokuta była środkiem do zdobycia doskonałości i świętości, że była praktykowana w celu wyjednania przebaczenia dla całego narodu.

Pełne jednak znaczenie i najbardziej wzniosłe formy uzyskała pokuta dopiero w Nowym Przymierzu. Stała się bowiem niezbęd-

⁵ „Omnes fideles paenitentiam agere ex lege divina tenentur”. *Constitutio Apostolica „Paenitemini”*, AAS LXVIII (1966) 183. Dalej cytaty będą oznaczane: KP, a strony podane wg AAS.

„paenitentiae divina praeceptio”. KP, 179.

„Etenim paenitentia, quae interioris vitae necessitas est, universi generis humani experientia comprobata, et peculiari divinae Revelationis praecepto iniungitur...” KP, 179.

⁶ Por. *Deklaracja o stosunku do religii niechrześcijańskich*, n. 2 n.

nym warunkiem do uczestnictwa w Królestwie Bożym, które głosił Chrystus. Konieczność pokuty w życiu chrześcijanina podkreślają z całym naciskiem licznie cytowane przez Konstytucję wypowiedzi Chrystusa, a także Apostołów, zwłaszcza zaś św. Pawła. Obowiązek i sens pokuty zyskał jeszcze silniejsze podkreślenie dzięki przykładowi samego Chrystusa, okazanemu w Jego życiu, a zwłaszcza w cierpieniach i śmierci dobrowolnie podjętych. Obowiązek pokuty i jej religijny sens dobrze od początku zrozumieli chrześcijanie, jak świadczy tradycja. Wyrazem tego są wypowiedzi Ojców Kościoła, z których dzieł wiele, dość długich wyjątków przytacza Konstytucja w przypisach.

Konstytucja akcentując obowiązek pokuty określa jednoznacznie także jej istotę. Wyraża ją bowiem greckim słowem *metanoia*. Jest to podstawowy nowotestamentalny termin techniczny, który swą treść pojęciową zaczerpnął już z ksiąg Starego Testamentu. *Metanoia*, pojmowana najczęściej jako synonim nawrócenia i pokuty, oznacza wewnętrzną, radykalną przemianę człowieka.⁷ Konstytucja nazywa ją dogłębną (*intima*), gdyż ma objąć sposób myślenia, przekonania i całe postępowanie człowieka. Ma to więc być odrodzenie duchowe dotyczące zarówno orientacji umysłu jak i nastawienia woli. Treścią tej przemiany ma być przede wszystkim zerwanie z grzechem i zdecydowane postanowienie, by już do niego nie wracać. Postawa ta implikuje też, i to jest specyficzne dla biblijnego ujęcia pokuty,⁸ zadośćuczynienie za dotychczas popełnione grzechy. Z drugiej zaś strony *metanoia* to ohotne przyjęcie daru Bożego i pozytywna odpowiedź na Jego wezwanie. Pokuta powinna być nawróceniem się do Boga z całego serca, powinna obudzić pragnienie poświęcenia Jemu całego życia, dążenia z miłości ku Niemu do doskonałości i świętości.

Tego rodzaju totalne odrodzenie się powinno oczywiście odbywać się w Chrystusie i przez Chrystusa. Stało się ono możliwe dzięki światłu Jego nauki, która pozwała poznać świętość Boga i złość grzechu, dzięki łasce, która wzmacnia siły ludzkie, dzięki Jego przykładowi, który pociąga i zobowiązuje do naśladowania. Chrześcijanin powinien upodobnić się we wszystkim do Chrystusa, szczególnie zaś w zaparciu siebie samego, w ofiarności, w znoszeniu cierpień. Życie chrześcijanina, a zwłaszcza jego dzieła pokutne mają być kontynuacją zbawczego dzieła Chrystusa, uzupełnieniem i dopełnieniem Jego cierpień w członkach Kościoła, który jest ciałem Chrystusa.

⁷ Por. C. Spicq OP, *Théologie morale du Nouveau Testament*, Paris 1965, t. I, 62—68; R. Schnackenburg, *Metanoia*, w: *Lexikon für Theologie und Kirche*, t. VII, 1962, 356—359; tenże, *Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments*, München² 1962, 11—18.

⁸ Por. P. Eder, *Sühne*, Wien 1962, 67—91.

Cechą, która w istotny sposób określa pokutę w Konstytucji, jest właśnie jej eklezjalny, społeczny charakter. Życie chrześcijańskie, będąc życiem dla Boga, jest życiem i dla współbraci. Każdy zatem czyn ludzki, zwłaszcza pokutny, ma znaczenie nie tylko indywidualne, lecz jest własnością całej wspólnoty chrześcijańskiej. Jedność zaś w praktykach pokutnych (odnosi się to zwłaszcza do W. Postu) ma stanowić czynnik łączący chrześcijan. Zresztą praktykowanie pokuty ma zasadniczy związek z Kościołem. W nim to wierni otrzymują podczas Chrztu św. wszczepioną cnotę pokuty (*metanoia*). W Kościele też odzyskują ją po upadku i wzmacniają przez Sakrament Pokuty. W Kościele wreszcie przez przyjęcie w tym Sakramencie jako zadośćuczynienia pobożnych uczynków wierni wszystkim swym czynom, zwłaszcza pokutnym, nadają specjalne znaczenie, włączając je w zadośćuczynienie Chrystusa, które posiada wartość nieskończoną.

Powyższe ujęcie pokuty — *metanoia*, sięga samych podstaw życia chrześcijańskiego. Realizacja tak rozumianej pokuty stanowi wyraz całej formacji duchowej chrześcijanina, określając jednoznacznie jego postawę wobec Boga i otaczającego świata. Pokuta bowiem ma, według Konstytucji, dopomóc w poznaniu Boga i Jego praw w stosunku do człowieka oraz w zrozumieniu dobrodziejstw zbawienia w Chrystusie. Ma także nie tylko określić należytą postawę wobec tego świata, strzegąc przed ich niewłaściwym używaniem, lecz i prowadzić do uświęcenia tegoż świata. Stąd rozumiałe staje się twierdzenie Konstytucji, że pokuta nie tylko stanowi „konieczność życia wewnętrznego”, lecz właściwie pojęta wyraża w zasadzie program i streszczenie całego życia chrześcijańskiego⁹.

2. FORMY I PRAKTYKI POKUTY

Istotę pokuty, co zdecydowanie podkreśla Konstytucja, stanowi niewątpliwie wewnętrzna odnowa, głęboka, radykalna przemiana duchowa. Z nie mniejszą jednak stanowczością wypowiada się ona za potrzebą zewnętrznego umartwienia. Co więcej, papież akcentuje szczególną jego konieczność w czasach dzisiejszych, odznaczających się zamiłowaniem do wygod i komfortu. Potrzebę tę uzasadnia krótko zwykle przytaczanymi w tym przedmiocie argumentami. Człowiek jako stworzenie, które posiada ciało, powinien i ciałem swoim oddawać cześć Bogu. Umartwienie, asceza jest konieczna i ze względu na dobro człowieka, ponieważ ułatwia mu przezwyciężyć swoją słabość i nieporządek wewnętrzny zepsutej grzechem pierworodnym natury. Asceza pomaga mu utrzymać

⁹ „Quae verba [Paenitentini et credite Evangelio] totius vitae christianaе quasi summa sunt et complexio”. KP, 197

w karności zmysły, a tym samym uniezależnić się od niższych pożądań, zdobyć siłę ducha, zachować prawdziwie ludzką godność. Oczywiście, nie może być mowy o pogardzie dla ciała, które, zwłaszcza po wcieleniu Chrystusa, zasługuje na szacunek. Asceza nie może też stanowić celu sama w sobie. Natomiast łącznie z modlitwą i czynami miłości ma prowadzić do pełnego nawrócenia się do Boga. Tak rozumiana asceza stanowi niezbędny czynnik właściwie pojętej, autentycznej pokuty chrześcijańskiej. Stąd, co szczególnie zasługuje na podkreślenie w wykładzie pokuty w Konstytucji „Paenitemini”, wszystkich wiernych zachęca się na mocy boskiego nakazu pokuty, do pewnych aktów umartwienia ciała poza znoszeniem zwykłych utrapień codziennego życia¹⁰. Wezwanie to określone jest w formie dość ogólnej i bliższe wyjaśnienie jego będzie należało do teologii moralnej. Nie należy jednak traktować go „ulgowo”. Wynika to z powagi, z którą papież zobowiązuje wszystkich wiernych do pokuty zewnętrznej, umartwienia ciała. Taką też interpretację sugerują terminy użyte w Konstytucji, którymi określa się umartwienie („castigatio”, „maceratio corporis”), podkreślając zarazem w tym umartwieniu pewną stałość, ćwiczenia („asceza”).

Jako jedną z głównych praktyk w dobie obecnej jeśli nie najważniejszą, zaleca Konstytucja gorliwe, dokładne i cierpliwe pełnienie obowiązków swego stanu, znoszenie trudzeń życia codziennego, zwłaszcza jego niepewności i obaw. Duchem pokuty należy objąć całe życie, wszystkie jego dziedziny, a więc życie małżeńskie i rodzinne, obcowanie z innymi ludźmi, pracę i odpoczynek, służbę Bogu, jak to wyraźnie wynika z przypisów zaczerpniętych z Konstytucji dogmatycznej „*Lumen gentium*”¹¹.

W duchu pokuty, w łączności z cierpieniami Chrystusa swe boleści i utrapienia winni przyjąć przede wszystkim ludzie dwóch kategorii. Najpierw zachęca papież do tego chorych i cierpiących z wszelkiego rodzaju powodów, by swe duże możliwości w dziele zadośćuczynienia wykorzystali nie tylko dla zbawienia własnego lecz i współbraci. Następnie zwraca się do mieszkańców tych krajów, którzy cierpią głód i niedostatek, by nie zaniedbując troski o poprawę swego bytu, starali się swą niedolę i cierpliwość w jej znoszeniu składać Bogu w ofierze. W szczególnie jednak sposób zobowiązani są do praktykowania cnoty pokuty kapłani i osoby stanu zakonnego: pierwsi na mocy charakteru sakramentalnego¹², drudzy z racji swych ślubów, zobowiązujących ich w dążeniu do doskonałości do bardziej gorliwego naśladowania Chrystusa w „wyniszcza-

¹⁰ „Ad unum tamen omnes fideles cohortatur Ecclesia, ut, praeter incommoda et iacturas quae cotidianae vitae rationi comitantur, divino paenitentiae praecepto corpus quoque nonnullis castigationis actibus affligendi obtemperent”. KP, 182.

¹¹ Por. nn. 34, 36, 41.

¹² Por. także *Dekret o postudze i życiu kapłanów*, n. 13, 16, 17.

niu siebie”¹³. Z tego względu, wydaje się, Konstytucja pozostawiła niezmienione posty, które należy zachowywać z racji wszelkich ślubów a także reguł zakonnych.

Konstytucja określa też dokładniej praktyki, przez które wierni mogą spełnić obowiązek pokuty. Są to, zgodnie ze starodawną tradycją Kościoła, „trzy główne dobre uczynki”: modlitwa, post, czyny miłości (ten ostatni uprzednio wymieniany w katechizmach tylko jako „jałmużna”, a więc chyba i bardziej wąsko ujmowany). Kościół dotąd, jak przyznaje Konstytucja, w dyscyplinie pokutnej zwracał główną uwagę na post. Obecnie akcent został przesunięty na czyny miłości. Łączy się to z koniecznością większego umartwienia w krajach cieszących się dobrobytem, by z jednej strony przeciwdziałać zbyt niemu przywiązaniu do dóbr ziemskich, z drugiej zaś by uwrażliwić na obowiązek niesienia wydatniejszej pomocy mieszkańcom odległych nawet krajów, cierpiącym niedostatek lub głód¹⁴. Przypomnienie, że czyny miłości wchodzi w zakres praktyki cnoty pokuty i zdecydowane zobowiązanie do nich stanowi pewne *novum* omawianego ujęcia pokuty.

Mówiąc o formach i praktykach pokuty nie można pominąć dwóch zaleceń Ojca św. Pierwsze odnosi się do tego, by okresowi Wielkiego Postu nadać w sposób szczególny charakter pokutny¹⁵, nawet przy pomocy różnych nadzwyczajnych praktyk ekspiacyjnych lub błagalnych. Ma to służyć uświadomieniu potrzeby łączenia swych czynów pokutnych z cierpieniami Chrystusa, przygotowaniu do przeżywania Misterium Paschalnego, oraz podkreśleniu jedności wiernych, skupionych wokół wspólnych praktyk zewnętrznych pokuty. Specjalnej trosce Konferencji Episkopatów Krajowych poleca Konstytucja czuwanie nad charakterem pokutnym Wielkiego Postu. Drugie zalecenie odnosi się do tego, by praktyce pokuty nadać znamię sakramentalne, łącząc ją z częstszym przystępowaniem do Sakramentu Pokuty.

3. NOWE PRZEPISY POSTNE

Kościół dostosowując wymagania pokuty do czasów obecnych nie zrezygnował jednak z postu. Przepisy jego dotyczące opierają się w zasadzie o dwa tradycyjne sposoby dotychczasowej praktyki,

¹³ Por. także *Dekret o odnowie życia zakonnego*, nn. 7, 12, 13, 14, 25.

¹⁴ *Konst. „Paenitemini”* przytacza w przypisie znamieny wyjątek z *Konst. past. o Kościele w świecie współcz.*: „Owszem — jest rzeczą całego ludu Bożego — a Biskupi słowem i przykładem mają mu w tym przewodzić — wedle sił przynosić ulgę cierpiącym w naszych czasach nędzę i to, zgodnie ze starym obyczajem w Kościele nie tylko z tego co zbywa, ale nawet z dóbr potrzebnych” (n. 88).

¹⁵ Ponieważ Konstytucja nic nie wspomina o adwencie, wigiliach, dniach kwartałowych, można przypuszczać, że one obecnie utraciły charakter pokutny.

mianowicie postu ilościowego z jednorazowym posiłkiem do syta oraz wstrzymania się od pokarmów mięsnych. Nie zachodzi potrzeba bliższego omówienia samych przepisów, są one bowiem dostatecznie znane. Uzasadnioną rzeczą będzie natomiast omówienie kilku bardziej interesujących zagadnień w związku z tymi przepisami i ich interpretacją.

Obecne przepisy dotyczące postu stanowią całkowicie nowe prawo¹⁶, stare zostały zniesione i dlatego nie może stanowić podstawy do interpretacji obecnych przepisów¹⁷. Nowe prawo ujednocila praktykę postu w całym Kościele (włączając i Kościoły Wschodnie); posiada to duże znaczenie praktyczne zwłaszcza, że już po wydaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego istniało sporo indultów i przywilejów¹⁸, niewątpliwie wprowadzających pewne zamieszanie w życie Kościoła. Udzielenie zaś szerokich pełnomocnictw Krajowym Konferencjom Episkopatów pozwala dostosować praktykę postu do lokalnych zwyczajów, warunków i możliwości. Duże znaczenie praktyczne dla życia ma też ogromne uproszczenie przepisów w nowym prawie. Stanowią one zresztą tylko minimum wymagań Kościoła w tym zakresie wobec wiernych, cały ciężar umartwienia przesunięty został na daleko szerzej pojętą cnotę pokuty, której ścisły obowiązek dla wiernych pochodzi z prawa Bożego. Post zaś, jak to z uprzednich rozważań wynika, stanowi tylko pewien wycinek pokuty, pewien sposób jej praktykowania w zakresie umartwienia zewnętrznego i to niekoniecznie najważniejszy.

Po ogłoszeniu Konstytucji powstały pewne wątpliwości, jak dalece poważnym jest obowiązek zachowywania postu. Na ogół przeważa tu opinia, że przez dodanie, najwidoczniej zamierzone, przy określeniu obowiązku postu wyrazu „*substantialis*”¹⁹, prawodawca pragnął zaznaczyć, że nowe prawo zobowiązuje pod grzechem ciężkim, jeśli chodzi o istotę jego zachowania, o zachowanie zasadnicze. Za zasadnicze, istotne przekroczenie prawa kościelnego o pćście nie należy więc uważać, jak ogólnie się przyjmowało, jednorazowego naruszenia, zwłaszcza jeśli u swego podłoża miało raczej ułomność ludzką aniżeli złą wolę. Gdyby zaś doszły racje łagodzące, należy nawet takie naruszenie usprawiedliwić, tymbardziej jeśli ubieganie się o dyspensę nastęrczałoby trudności. O ciężkiej zaś winie można mówić dopiero przy nieprzestrzeganiu postu przez dłuższy

¹⁶ „Quae vero ex lege ecclesiastica praecipuntur, sequentibus normis ab integro ordinantur”. KP, 183.

¹⁷ Por. F. Romita, *Constitutio Apostolica „Paenitemini”*. *Adnotationes*, Monitor Ecclesiasticus LXXXXI (1966) 215; A. de B., *La discipline pénitentielle de l'Eglise*, Nouvelle Revue Théologique 88 (1966) 308.

¹⁸ Por. F. Romita, art. cyt., 200; M. Zalba SJ, *Notae ad Const. Apost. „Paenitemini”*. *Adnotationes quaedam canonico-morales*, Periodica de re morali, canonica, liturgica LV (1966) 751.

¹⁹ „Eorum [dierum paenitentialium obligatorie servandorum] substantialis observatio graviter tenet.” KP, 183.

okres, zwłaszcza zaś przy jego lekceważeniu. Oczywiście i przy jednorazowym złamaniu postu można dopuścić się ciężkiej winy, gdyby doszły dodatkowe okoliczności obciążające jak pogarda lub zgorzsenie dla innych²⁰.

Że taka interpretacja była słuszna, potwierdziło oficjalne rozstrzygnięcie Kongregacji Soboru z dn. 24. II. br. Według tego orzeczenia słowo „*substantialis*” należy odnieść do pokuty całościowo rozumianej, czyli obejmującej zarówno pewien zespół dni jak i praktyk pokutnych. Ten więc popełnia ciężką winę, kto nie zachowuje obowiązku pokuty w znacznej części. W określeniu zaś znacznej części należy brać pod uwagę nie tylko ilość dni i praktyk, lecz i ich jakość, a więc np. czy to były zwykłe piątki, czy też piątki W. Postu (kiedy w sposób szczególny pokuta obowiązuje), czy też Środa Popielcowa²¹.

Dodać można, że ponieważ w nowych przepisach nic nie wspomina się o zakazie spożywania rosołu na mięsie, można wnioskować, że spożywanie go nie narusza postu²².

Ważną rzeczą w nowym prawie postnym są uprawnienia udzielone biskupom zrzeszonym w Konferencjach Krajowych²³. Ich to roztropności i gorliwości powierza się normowanie praktyki pokutnej według lepszej znajomości ludzi i lokalnych warunków i dostosowywanie do tych czynników przepisów postu. I tak Konferen-

²⁰ Por. A. de B., *art. cyt.*, 308; M. Zalba SJ, *art. cyt.*, 753; F. Romita, *art. cyt.*, 208—211, 215 n. (dość obszerne wyjaśnienia, jak rozumieć określenie „*substantialis*”); W. Bertrams SJ, *Il valore spirituale della penitenza cristiana nella Costituzione Apostolica „Paenitemini”*, Osservatore Romano, 20.II.1966; O. S. Wójcik, *Okolo Konstytucji Apostolskiej „Paenitemini”*, Homo Dei XXXI (1967) 55 n.

²¹

Dubium

Quaesitum est:

- I. Utrum *substantialis observantia* dierum *paenitentiae*, quae in *Constitutionis Apostolicae „Paenitemini”* parte dispositiva, n. II. par. 2 (17 februarii 1966, cfr. A.A.S. LVIII, pag. 183), graviter tenere declaratur, referenda sit ad singulos dies *paenitentiae* obligatorie in tota Ecclesia servandos;
- II. an potius ad complexum dierum *paenentialium* cum impositis *paenitentia* custodiendum.

Sacra Congregatio Concilii, adprobante Summo Pontifice Paulo VI, respondit:

Ad I) *negative*;

Ad II) *affirmative*, seu eum graviter contra legem peccare, qui, *observantia* *paenentialis* complexive *praescriptae* partem, sive *quantitative* sive *qualitative* notabilem, absque motivo *excusante* omiserit.

Datum Romae, die 24 februarii 1967.

+ Petrus Palladini, *a Secretis*
Florentius Romita, *Subsecretarius*

AAS LIX (1967) 229.

²² Por. M. Zalba SJ, *art. cyt.*, 752.

²³ Por. także *Dekret o pasterskiej funkcji biskupów*, nn. 8. 38.

cje Episkopatów otrzymały uprawnienia do przenoszenia dni postu dla słusznej przyczyny (poza Wielkim Postem). Mogą też dyspensować lub zmieniać w całości lub częściowo obowiązek postu na inne uczynki czy praktyki pokutne. Jak wiadomo w wielu krajach Konferencje Episkopatów skorzystały z tych uprawnień, ograniczając dni wstrzymania się od mięsa tylko do Środy Popielcowej i Wielkiego Piątku, bądź też do Środy Popielcowej i piątków W. Postu (zawsze jednak, zgodnie z Konstytucją „*Paenitemini*”, pozostawiając obowiązek postu ilościowego w Środę Popielcową i W. Piątek). Obowiązek wstrzymania się od mięsa w pozostałe piątki został najczęściej zamieniony na inne praktyki pokutne i dobre uczynki, zwykle według uznania wiernych, chociaż nieraz Konferencje Episkopatów określają bliżej ich charakter.

Przechodząc do sprawy przepisów postnych w naszym kraju, trzeba zaznaczyć, że zarządzeniem Konferencji Episkopatu Polski został zachowany obowiązek wstrzymania się od mięsa w Wigilię Bożego Narodzenia²⁴. W dalszym ciągu została przez Prymasa Polski udzieloną dyspensa „dla stołujących się w zakładach zbiorowego żywienia, w których nie są przestrzegane przepisy kościelne”, a także, „dla wszystkich, którzy nie mają możliwości czynienia wyboru potraw i muszą spożywać to, co jest im dostępne”²⁵. Dyspensa powyższa nie dotyczy Środy Popielcowej, W. Piątku i Wigilii Bożego Narodzenia. Szczególną uwagę zwraca jej druga część (dla tych, którzy nie mają możliwości wyboru potraw), która, jeśli będzie interpretowana w duchu Konstytucji „*Paenitemini*”, winna zapobiec wielu wątpliwościom i skrupułom.

Kończąc uwagi o nowych przepisach, trzeba powiedzieć, co zresztą odnosi się do ujęcia całej dyscypliny pokutnej, że zgodnie z duchem Soboru, odstępują one od rygorystycznego legalizmu i formalizmu, i akcentując własną odpowiedzialność, decyzyjnie w większej mierze pozostawiają sumieniu wiernych²⁶.

Powyższe rozważania na temat ujęcia pokuty w Konstytucji „*Paenitemini*” pozwalają stwierdzić, jak wielką rolę wyznacza ten dokument, a można powiedzieć i Sobór, pokucie w życiu chrześcijańskim, w jego soborowej odnowie. Ukazuje też ono, na czym polega dostosowanie dyscypliny pokutnej do warunków doby obecnej. Zasluguje na uwagę położenie nacisku na pochodzący z prawa Bożego obowiązek pokuty, pojętej jako wewnętrzne odnowienie się, przemianę duchową w Chrystusie z jednoczesnym podkreśleniem konieczności ascezy, praktykowanej przez wszystkich wier-

²⁴ Por. cyt. list Ks. Biskupów polskich, 4.

²⁵ Dekret Prymasa Polski w sprawie postu, Wiad. Arch. Warsz. XLIX (1966) z. 1—2, 1 n.

²⁶ Por. M. Betrams SJ, *art. cyt.*; M. Z alba SJ, *art. cyt.*, 753 n; F. Romita, *art. cyt.*, 206.

nich. Zwraca też uwagę włączenie w zakres cnoty pokuty nie tylko modlitwy lecz przede wszystkim czynów miłości.

Te nowe akcenty wymagać będą uwzględnienia i przy opracowaniu teologii moralnej, a mianowicie cnoty umiarkowania i, w jakimś stopniu, cnót miłości i religijności. Wykład doktryny o pokucie, jaką nam daje Konstytucja apostolska — dokument ze szczególną troskliwością przygotowany²⁷, można uważać w pewnej mierze za wzór ujęcia zagadnień moralnych w myśl wytycznych Soboru o odnowie teologii moralnej²⁸. Uderza szczególnie w tym ujęciu jego chrystocentryczny i eklezjalny charakter, ukazanie związku z historią zbawienia, a więc odwołanie się do teologii dogmatycznej. Zwraca też uwagę uzasadnienie w oparciu o Pismo św., Tradycję i źródła patrystyczne. Nie dostrzega się też rozdziału między nakazami teologii moralnej i ascetycznej; wyraźnie bowiem stwierdza się, że obowiązek pokuty dotyczy całego ludu Bożego, różnica zachodzi jedynie w ustąpieniu tego obowiązku. Charakterystyczne też dla tego ujęcia jest uproszczenie przepisów, ich elastyczność, pozostawienie większej swobody w decyzji wiernym z jednoczesnym zaakcentowaniem ich osobistej odpowiedzialności.

Konstytucja stawia też wyraźne zadania pracy duszpasterskiej. Ma ona iść w kierunku wychowania do pokuty, urobienia wśród wiernych owego „zmysłu pokutnego”, ducha rzetelnej, autentycznej pokuty — „*metanoia*”. Zadanie to jest wyjątkowo trudne, gdy sama idea pokuty jest często obca współczesnemu człowiekowi, zamilowanemu do wygod a nawet luksusu. Dodatkowe trudności może stwarzać zakorzenione nieraz wśród wiernych zbyt legalistyczne i minimalistyczne, często zewnętrzne rozumienie obowiązku pokuty. Ilustracją tego może być przykład, że często nie uważało się za przekroczenie dyscypliny pokutnej spożywania w dni postu wprawdzie bezmięsnych, lecz wyszukanych potraw i drogich trunków. Stąd wychowanie do pokuty, staje się potrzebą wielkiej wagi dla duszpasterstwa naszych czasów. Należy je rozpocząć od lat najmłodszych. Konstytucja obarcza tym obowiązkiem przede wszystkim rodziców i duszpasterzy.

Autentyczna pokuta stanowi drogę do odnowy i naprawy, której ludzkość, według słów Konstytucji, stale potrzebuje. Przez pokutę można w myśl Ojca św. wiele osiągnąć w Kościele dla chwały Bożej i dobra dusz. Należy jednak przywrócić jej tę rangę w życiu chrześcijańskim, którą z całą wyrazistością ukazuje nauka Chrystusa, a zdecydowanie uwydatnia Konstytucja Apostolska „*Paenitentini*”.

KS. JAN PRYSZMONT

²⁸ Por. Dekret o formacji kapłańskiej, n. 16.; J. Fuchs SJ, *Theologia moralis perficienda. Votum Concilii Vaticani II*, Periodica de re morali, canonica, liturgica LV (1966) 499—548.

²⁷ Por cyt. przemów. Pawła VI z dn. 21. X. 1965, 918.

LA PENITENCE CHRETIENNE SELON LA CONSTITUTION
„PAENITEMINI”

La Constitution „Paenitemini” qui a promulgué la nouvelle législation du jeûne, a donné également un exposé essentiel de la pénitence. Le présent article est consacré à cet exposé. Tout d'abord la Constitution présente le devoir de la pénitence, qui oblige les fidèles en droit divin, tant naturel que positif. Le Christ a appuyé de son exemple l'enseignement qu'il a donné sur la nécessité de la pénitence. L'essence de la pénitence se trouve dans la „metanoia” c'est à dire le renouveau de la vie, le changement fondamental qui consiste à rompre avec le péché à se tourner vers Dieu, à progresser dans la perfection et la sainteté. Il faut la pratiquer en strict liaison avec le Christ et l'Eglise.

La Constitution insiste également sur la nécessité de la mortification extérieure. Elle oblige tous les fidèles à certains de ses actes. Il faut considérer comme pratiques de pénitence l'accomplissement fervent du devoir d'état, le support des peines quotidiennes de la vie comme la souffrance, la maladie et les privations. Une ferveur spéciale est exigée de la part des prêtres et des personnes consacrées. On peut également et surtout remplir les devoirs de la pénitence par les actes de charité, par la prière et le jeûne. Présentant la nouvelle législation du jeûne, l'article parle entre autre de l'interprétation de l'essence de l'obligation du jeûne, de la pouvoir des conférences nationales de l'Episcopat, des règles du jeûne en Pologne. Il se termine par des remarques sur la portée de l'enseignement concernant la pénitence, contenus dans la Constitution „Paenitemini” pour la théologie morale et action pastorale.